

Çin-ABD İlişkilerinin Geleceği

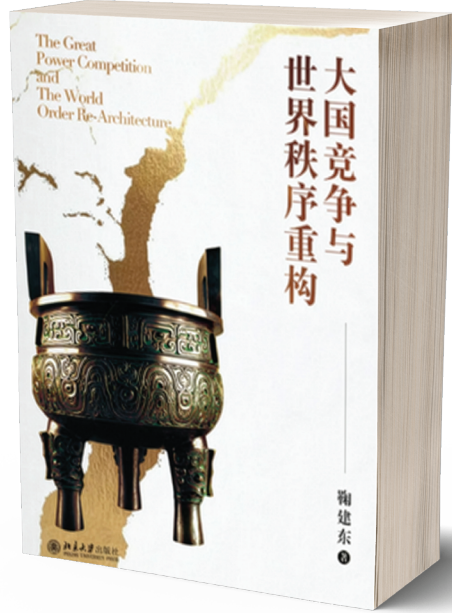
Ju, J. D. (2024). *The Great Power Competition and the World Order Re-Architecture*, Peking University Press, October 2024. ISBN: 978-7-301-35327-1.

DOÇ. DR. YANG CHEN*

SON YILLARDA ÇİN AKADEMİK ÇEVRELERİNDE moda bir sözcük ortaya çıktı: “Bir asırda görülmemiş büyük dönüşüm.” “Asır” 100 yılı, 200 yılı hatta 500 yılı ifade edebilir. 100 yıllık bir zaman dilimi, Çin’in aşağılanma ve ulusal utanç yüz yılını ifade eder. 500 yıllık bir zaman dilimi, 1500’den beri Batı’nın dünya düzenine hakim olduğunu, özellikle son 200 yılda İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) bu düzeni şekillendirmede öncülük ettiğini ifade eder. Şimdi, Çin ve diğer Batı dışı ülkelerin genel yükselişiyle, Batı’nın hakim olduğu dünya düzeni artık mevcut uluslararası siyasi ve ekonomik manzara ile uyumlu değildir. Eski düzen çökmüş, ancak yeni si henüz kurulmamıştır.

Çin-ABD ticaret savaşı 2018’de patlak verdi. ABD, kendi çıkarlarını korumak için Çin’in geli-

şimini kontrol altına almaya ve Çin’in büyümesinin, küresel liderliğine meydan okumasını engellemeye çalıştı. Esasen bu, dünya düzeni üzerinde bir mücadeledir.

Bu aynı zamanda Çin ve ABD’nin büyük güç rekabeti dönemine girdiğini de göstermektedir. Bu rekabetin sonucu, dünyanın gelecekteki gelişimi üzerinde derin bir etkiye sahip olacaktır. Büyük güçler neden rekabet eder? Nasıl rekabet ederler? Zaferi veya yenilgiyi ne belirler? Büyük güçler bir arada var olabilir mi? Pekin Üniversitesi’nden Profesör Ju Jiandong, bu sorulara sistematik yanıtlar veriyor ve *The Great Power Competition and the World Order Re-Architecture* (Büyük Güç Rekabeti ve Dünya Düzeninin Yeniden İnşası) adlı kitabında birçok derin açılım sunuyor.

*Dr. Yang Chen, Şanghay Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü’nde Doçent ve Şanghay Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi’nin Müdürüdür. Türkiye hakkında iki kitap yayınlamış ve *Critical Sociology*, *Sociology of Islam*, *Belt & Road Initiative Quarterly* ve *Arab World Research* gibi dergilerde çeşitli makaleleri yayınlamıştır. Türkiye’deki siyasal İslamcı hareketler, Türkiye’deki parti politikaları, Türkiye’nin dış politikası ve Çin-Türkiye ilişkileri üzerine odaklanmaktadır.

E-posta: ycw2008@163.com ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4840-6427>

Büyük Güç Rekabeti Nedir?

Büyük güç rekabeti, dünyadaki egemen güç (yerleşik güç olarak da adlandırılır) ile yükselen güç arasındaki rekabeti ifade eder. 1500'den bu yana, İspanya ve Portekiz, İngiltere ve Hollanda, İngiltere ve Fransa, İngiltere ve Almanya arasındaki rekabet, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki hegemonik rekabet, ABD ve Japonya arasındaki anlaşmazlıklar ve devam eden Çin-ABD ticaret anlaşmazlıkları gibi büyük güç rekabetleri birçok kez yaşanmıştır. Rekabet öncelikle altı temel alana odaklanır ve bu alanlarda gelişir: İmalat, toplam ekonomik çıktı, bilim ve teknoloji, finans, askeri güç ve küresel yönetim.

Geçtiğimiz yüzyılda yaşanan İngiltere ile Almanya, İngiltere ile ABD, ABD ile Sovyetler Birliği, ABD ile Japonya ve ABD ile Çin arasında yaşanan beş büyük güç rekabetine bakıldığında, ABD-Sovyet hegemonyası rekabetinde Sovyetler Birliği hariç, baskın güç ile arayı kapatan tüm güçlerin bir noktada imalat alanında hakim gücü geçerek, onun toplam ekonomik üretiminin %60'ına ulaştığı görülmektedir.

Bu alanlar arasında imalat, bir ülkenin endüstriyel kapasitesini temsil eder ve genellikle diğerleriyle arayı kapatmak için gerekli olan güç için atılım gerçekleştirdiği ilk alandır. Toplam ekonomik çıktı, bir ülkenin ekonomik gücünü

yansıtırken, bilim ve teknoloji ise inovasyon kapasitesini temsil eder. Finans, bir ülkenin özellikle uluslararası pazarda fon sağlama yeteneğini temsil ederken, askeri işler bir ülkenin askeri gücünü ifade eder. Bir ülkenin küresel düzende sahip olduğu yumuşak güç, kültürel ve ideolojik etkisi, küresel ve bölgesel kuralları belirleme gücü, uluslararası kuruluşlardaki statüsü ve etkisi, dünya kamuoyu ve siyasetindeki sesi ve etkisi ile diğer ülkeler (koloniler, müttefikler ve yakın ilişkiler içinde olduğu ülkeler dahil) üzerindeki etkisini içerir. Tüm bu unsurlar topluca bir ülkenin küresel yönetim sistemindeki konumu olarak adlandırılır.

Geçtiğimiz yüzyılda yaşanan İngiltere ile Almanya, İngiltere ile ABD, ABD ile Sovyetler Birliği, ABD ile Japonya ve ABD ile Çin arasında yaşanan beş büyük güç rekabetine bakıldığında, ABD-Sovyet hegemonyası rekabetinde Sovyetler Birliği hariç, baskın güç ile arayı kapatan tüm güçlerin bir noktada imalat alanında hakim gücü geçerek, onun toplam ekonomik üretiminin %60'ına ulaştığı görülmektedir. Bu nedenle Prof. Ju, imalat ve toplam ekonomik çıktı alanlarını büyük güç rekabetinin ön koşulları olarak tanımlamaktadır; aksi takdirde, iki ülke arasındaki rekabet ilişkisi “büyük güç rekabeti” olarak adlandıırılamaz.

20. yüzyılda yaşanan dört büyük güç rekabetini örnek olarak alırsak — yani, I. Dünya Savaşı öncesi İngiltere-Almanya rekabeti, Amerikan İç Savaşı sonrası dönemden II. Dünya Savaşı öncesine kadar İngiltere-ABD rekabeti, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önceki ABD-Sovyet rekabeti ve Plaza Anlaşması'nın imzalanması sırasında ABD-Japonya rekabeti—sadece ABD, İngiltere'nin dünyadaki hakim konumuna meydan okumayı başardı.

Bunun nedeni neydi? ABD, dünya düzeninin değişmesine neden olan yukarıda bahsedilen altı alanda da hakim gücü (İngiltere) geride bıraktığı içindi. İngiltere-ABD rekabetini örnek olarak ele alalım: 1) ABD, 1886'da çelik üretiminde İngiltere'yi geride bıraktı. 2) 1880'lerde toplam ekonomik üretimde İngiltere'yi geride bıraktı. 3) İkinci Sanayi Devrimi döneminde bilim ve teknoloji alanında öne geçti. 4) İkinci Dünya Savaşı sırasında askeri güç açısından İngiltere'yi geride bıraktı. 5) 1944'te Bretton Woods Sistemi'nin kurulmasıyla ABD, finans alanında da İngiltere'yi geride bıraktı. 6) Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, küresel yönetim alanında da İngiltere'yi geride bıraktı.

Böylece ABD, altı alanda da liderliği ele geçirecek, yerleşik bir güce yetişen gücün yükselişini

tamamladı. Yetişen güç, egemen gücü yalnızca bazı alanlarda geçerse veya hatta çoğu alanda geçse bile, egemen güç, kalan alanlardaki avantajlarına dayanarak yetişen gücü yine de alt edebilir. Örneğin, Almanya, Sovyetler Birliği, Japonya ve hatta bugünkü Çin, yalnızca birkaç alanda liderliği ele geçirdikleri için dünya düzenini yeniden şekillendirmeyi başaramadılar.

Çin-ABD İlişkilerinde Beş Aşama

İki ülke arasındaki çatışma veya işbirliği düzeyi temel olarak üç faktöre bağlıdır. Birincisi, iki ülke arasındaki göreceli güç dengesi. İkincisi, siyasi ve kültürel kimliklerinin derecesi. Üçüncüsü ise, üçüncü tarafların ikili ilişkiler üzerindeki etkisini ifade eden üçüncü taraf etkisi.

"Çin, Üçüncü Dünya'da önemli bir etkiye sahipti ve bu da onu dünya sahnesinde göz ardı edilemeyecek bir güç haline getirdi". Mao Zedung, Asya, Afrika ve Latin Amerika'dan gelen gençlerle, 1959
(Fotoğraf: Hou Bol/China Daily, 2017) (Fotoğraf: China Daily, 2017).

Büyük güçler arasındaki rekabetin altı temel alanını ve yukarıda bahsedilen üç faktörü içeren analitik çerçeveye dayanarak, Çin-ABD ilişkileri, 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından gelecekteki yönelimine kadar beş aşamaya ayrılabilir:

Göreceli güç açısından Çin, dört alanda ABD ile rekabet edemiyordu: İmalat, toplam ekonomik üretim, bilim ve teknoloji ile finans. Ancak Çin'in askeri gücü, Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı'nda güçlü bir şekilde ortaya kondu. Küresel yönetim açısından Çin, Üçüncü Dünya'da önemli bir etkiye sahipti ve bu da onu dünya sahnesinde göz ardı edilemeyecek bir güç haline getirdi.

1. Aşama (1949-1978): "Karşıtlık Aşaması". Bu aşamanın üç nedeni vardır: 1) Siyasi ve kültürel kimlik açısından Çin ve ABD siyasi olarak karşıt konumdaydılar, bu da ilişkilerinin çatışmaya doğru gitmesine neden oldu. 2) Göreceli güç açısından Çin, dört alanda ABD ile rekabet edemiyordu: İmalat, toplam ekonomik üretim, bilim ve teknoloji ile finans. Ancak Çin'in askeri gücü, Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı'nda güçlü bir şekilde ortaya kondu. Küresel yönetim açısından Çin, Üçüncü Dünya'da önemli bir etkiye sahipti ve bu da onu dünya sahnesinde göz ardı edilemeyecek bir güç haline getirdi. 3) Üçüncü taraf etkisi açısından, Çin-ABD ilişkileri aslında ABD-Sovyet-Çin üçgenindeki ilişkilerin bir

parçasıydı. 1950'de Kore Savaşı patlak verdiğinde ve Çin Sovyet kampıyla ittifak kurmayı seçtiğinde, Çin ve ABD çatışmalı bir ilişki içindeydi. Çin Sovyet kampından uzaklaştıktan ve Nixon 1972'de Çin'i ziyaret ettikten sonra, Çin ve ABD arasındaki ilişkiler normalleşmeye başladı.

2. Aşama (1979-2015): "Küçük Güç ile Büyük Güç Arasındaki İlişkiler Aşaması". 1979 yılında Çin ve ABD arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasının ardından, iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler normalleşti. Bu aşamada, Çin-ABD ilişkileri işbirliğine dayalı ve sağlamdı. Bunun başlıca üç nedeni şunlardı: 1) Ekonomik güç açısından Çin küçük bir güçken, ABD büyük bir güçtü. İki ülke arasındaki ekonomik güç farkı çok büyüktü; 1980 yılında Çin'in GSYİH'si ABD'nin GSYİH'sinin sadece %6'sı kadardı. 2) Çin ve ABD farklı gelişme aşamalarında idi. Çin'in işgücü maliyetleri düşüktü, sermaye ve teknoloji sıkıntısı çekiyordu; ABD'nin ise işgücü maliyetleri yüksekti, ileri teknolojiye ve bol sermayeye sahipti. Sonuç olarak, endüstriyel yapıları birbirini büyük ölçüde tamamlayıcı nitelikteydi. 3) Bu aşamada, dünyadaki diğer büyük güçler ve bölgesel çatışmalar da ABD'nin dikkatini başka yöne çekti; yani üçüncü taraf etkisi söz konusuydu. Örnek olarak 1980'lerde Sovyetler Birliği, 1990'larda Japonya ve "11 Eylül" terör saldırıları sonrasında ABD'nin önderlik ettiği küresel terörle mücadele kampanyası verilebilir. Ancak, bu aşamada Çin-ABD ilişkilerinde zaman zaman sorunlar da oldu. Örneğin, 1999'da ABD Yugoslavya'daki Çin Büyükelçiliğini bombaladı ve 1 Nisan 2001'de Çin ve ABD uçaklarının çarpışması olayı meydana geldi.

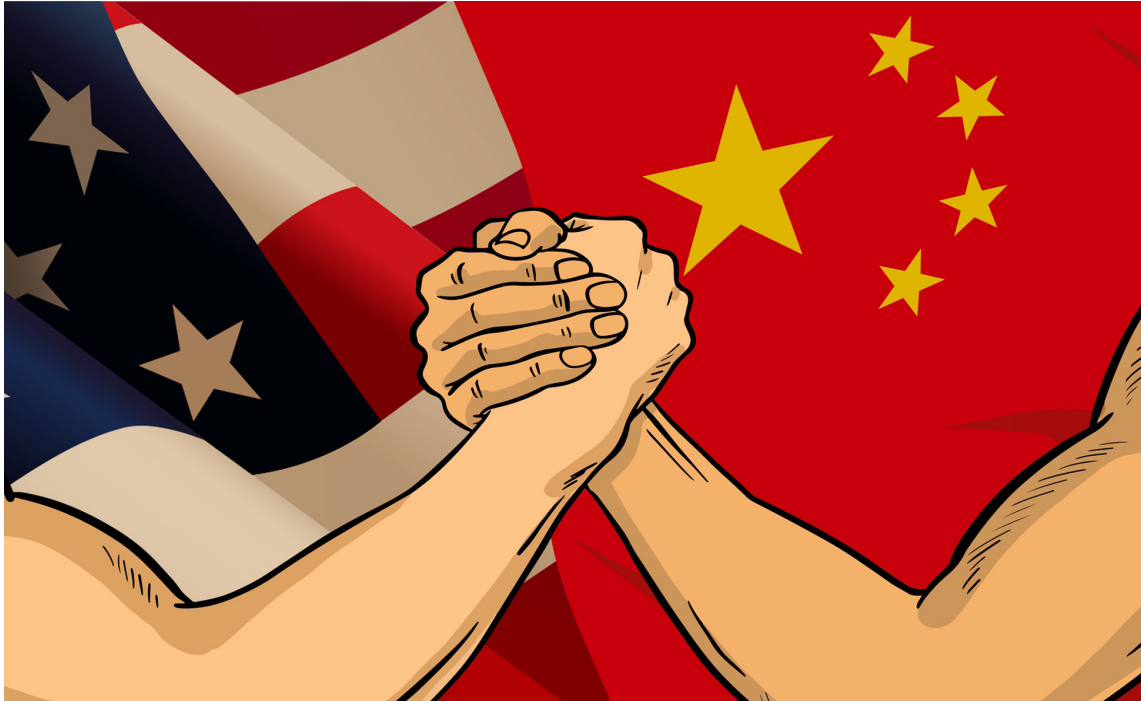
Çin-ABD ilişkileri şu anda üçüncü aşamadır, yani **"Büyük Güç Rekabeti 1. Aşama (2016-2035)".** 2010 yılında Çin'in imalat üretimi ABD'yi geçti. 2016 yılında Çin'in GSYİH'si ABD'nin GSYİH'sinin %60'ını aşarak dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline geldi.

2016'dan sonra Çin, büyük güç rekabeti için gerekli ön koşulları yerine getirdi ve o zamandan beri Çin ve ABD, büyük güç rekabeti aşamasına girdi. Bu aşamada Çin'in temel uğraşı, toplam ekonomik üretim açısından ABD'yi yakalamaktır. ABD'nin nominal GSYİH'sinin %2 oranında büyüdüğünü ve Çin'in yıllık ortalama büyüme oranını %5 olarak koruduğunu varsayarsak, Çin'in 2035 yılı civarında ABD'yi yakalaması beklenmektedir.

Çin'in GSYİH'si 2035 yılına kadar ABD'nin GSYİH'sini yakalarsa, Çin-ABD ilişkileri dördüncü aşamaya, yani **“Büyük Güçler Arası Rekabet 2. Aşaması'na (2036-2060)** girecektir. Dördüncü aşamanın ana teması yine büyük güçler arası rekabet olacaktır. Bu aşamanın ilk safhalarında, Çin'in imalat ve toplam ekonomik üretimde ABD'yi geçmesi bekleniyor, ancak bilim ve

teknoloji, finans, askeriye ve küresel yönetim olmak üzere dört önemli alanda hala geride kalacak. Bu nedenle, Çin'in bu aşamadaki ana görevi, bu dört alanda kapsamlı bir yakalama çabası başlatmaktır. Tahminlere göre, Çin'in bu dört alanda ABD'yi geçmesi için yaklaşık 30 yıl daha, yani 2060 yılına kadar geçmesi gerekecektir.

Çin, büyük güç rekabetinin altı alanının tamamında ABD'yi başarıyla geçerse, GSYİH'si sonunda ABD'nin yaklaşık 1,5 ila 2 katına ulaşacaktır. Bu noktada, 2061'den itibaren Çin-ABD ilişkileri beşinci aşamaya, yani **“Rekabetçi Bir Arada Yaşama Aşaması”**na girecektir. Bunun nedeni, o zamanki toplam üretim rakamlarına göre küresel ekonomi sıralamasına ilişkin iyimser tahminlere göre, dünyanın en büyük dört ekonomisinin Çin, Hindistan, ABD

“2016'dan sonra Çin, büyük güç rekabeti için gerekli ön koşulları yerine getirdi ve o zamandan beri Çin ve ABD, büyük güç rekabeti aşamasına girdi” (Fotoğraf: Global Times, 2020).

ve Avrupa Birliği olması beklenmesidir. Bu ülkelerin küresel ekonomideki payları sırasıyla %29, %18, %16 ve %16 olacaktır. Buna rağmen, Çin'in küresel ekonomideki payı zirve noktasında %30'un altında kalacak ve bu, İngiltere ve ABD'nin altın çağlarında sahip oldukları %50'lik paya kıyasla hala önemli bir fark olacaktır.

Ayrıca, Çin 2060 yılında toplam üretim açısından dünyanın en büyük ekonomisi haline gelse bile, diğer üç büyük ekonomiden (Hindistan, ABD ve Avrupa Birliği) herhangi ikisinin toplam ekonomik üretimi Çin'in üretimini aşacaktır. Bu nedenle, 2060 yılında dünya düzeninde geçmişte İngiltere veya ABD gibi bir hegemonyacı gücün ortaya çıkması olası değildir. Daha olası bir senaryo, en büyük ekonomilerin birbirleriyle rekabet ettiği, işbirliği yaptığı ve rekabet ile işbirliği dengesi içinde bir arada var olduğu bir dünya düzenidir.

Ayrıca, Çin 2060 yılında toplam üretim açısından dünyanın en büyük ekonomisi haline gelse bile, diğer üç büyük ekonomiden (Hindistan, ABD ve Avrupa Birliği) herhangi ikisinin toplam ekonomik üretimi Çin'in üretimini aşacaktır. Bu nedenle, 2060 yılında dünya düzeninde geçmişte İngiltere veya ABD gibi bir hegemonyacı gü-

cün ortaya çıkması olası değildir. Daha olası bir senaryo, en büyük ekonomilerin birbirleriyle rekabet ettiği, işbirliği yaptığı ve rekabet ile işbirliği dengesi içinde bir arada var olduğu bir dünya düzenidir.

Mevcut Dünya Düzenindeki Çelişkiler ve Çin'in Tepkisi

Şu andan itibaren 2060 yılına kadar Çin ve ABD, büyük güçler arası rekabet aşamasında olacaklar. Bir yandan, Çin'in ekonomik büyümesi, toplam ekonomik üretim, bilim ve teknoloji, finans ve askeri alanda ABD'yi kademeli olarak geçmesini sağlayacak ve bu da küresel yönetim sisteminde objektif ve kaçınılmaz olarak değişikliklere yol açacaktır. Öte yandan ABD, Çin'in gelişimini kontrol altına almak ve baskın güç statüsünü sürdürmek için, toplam ekonomik çıktı, bilim ve teknoloji, finans, askeri ilişkiler ve küresel yönetim olmak üzere beş alanda devam eden avantajlı konumunu kullanacaktır.

Bu yoğun güç rekabetinin 40 yıl sürmesi bekleniyor. Diğer bir deyişle, önümüzdeki 40 yıl boyunca Çin-ABD ilişkilerinde çatışmalar ve hatta keskin karşı karşıya gelişlerin yaşanması şaşırtıcı olmayacaktır. Bunun nedeni, ticaret, üretim ve tüketim ağlarının küresel yapısının evrimine ilişkin bir analizde ortaya çıkan şu bulgudur: 2000 yılında, küresel değer zinciri, Almanya'nın merkezinde olduğu Avrupa merkezli bir ağ ile ABD'nin merkezinde olduğu Asya-Pasifik merkezli bir ağdan oluşuyordu ve ABD, küresel değer zincirinde hakim ülke konumundaydı. 2019 yılına gelindiğinde, küresel ticaret, üretim ve tüketim, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika arasında üçlü bir yapı oluşturmuştu. Avrupa'nın merkezi Almanya, Asya'nın merkezi Çin ve ABD ise Kuzey Amerika ağının merkezine indirgenmişti.

Üçlü modelin oluşumu temel olarak iki unsurdan kaynaklanmaktadır: Pazar ve üretim. Pazar açısından bakıldığında, 1960 ile 2020 yılları arasında Asya bölgesi nispeten en düşük pazar payına sahipken, küresel ekonomiye Kuzey Amerika ve Avrupa pazarları hükmediyordu. Ancak 2000 yılından sonra, özellikle 2008 finansal krizinin ardından, Asya'nın küresel GSYİH içindeki payı hızla arttı. 2011 yılından bu yana, Asya, Kuzey Amerika ve Avrupa'yı geçerek dünyanın en büyük pazarı haline gelmiş ve böylece Asya, Amerika ve Avrupa'dan oluşan üç büyük pazar modeli oluşmuştur. Üretim açısından bakıldığında, bu üç pazarın her biri temel olarak üretim faktörlerinde kendi kendine yeterlilik sağlayabilmektedir. Kuzey Amerika bölgesinde, ABD ve Kanada teknoloji ve sermaye sağlarken, Meksika düşük maliyetli işgücü sağlayabilmektedir. Asya'da ise Çin, Japonya, Güney Kore ve Singapur gibi ülkeler teknoloji ve sermaye sunarken, Güneydoğu Asya ülkeleri düşük maliyetli işgücü sağlayabilir. AB'de Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkeler de teknoloji ve sermaye sağlayabilirken, Doğu Avrupa düşük maliyetli işgücü açısından zengin bir kaynağa sahiptir. Bu nedenle, üretim faktörleri açısından bakıldığında, bu üç bölge de üretim faktörlerini sağlamak için nispeten bağımsız iç ağlar oluşturmuştur.

Dünya düzeninin temel çelişkisi, üçlü küresel değer zinciri yapısı ile ABD'nin hakim olduğu küresel yönetim sistemi arasındaki çatışmadır. Gelecekte büyük güçler arasındaki rekabetin norm haline geleceği göz önüne alındığında, iki önemli soru ortaya çıkmaktadır: Büyük güçler arasında askeri çatışmalar çıkacak mı ve bu tür çatışmalar nasıl etkili bir şekilde önlenabilir? Çin'in bakış açısından, Çin ve ABD'nin büyük ölçekli askeri çatışmalardan kaçınması ve uluslararası düzenin

temelde barışçıl bir şekilde geçişini sağlaması için üç unsur gereklidir. Bu unsurlar şunlardır: Çin'in güçlü bir ekonomik büyüme elde etmesi, RMB'nin küresel bir para birimi haline gelmesi ve Çin'in, çevresindeki bölgelerde ABD karşısında simetrik olarak askeri gücünü sürdürmesi.

Doalysıyla Çin'in yapması gereken şey, can-siperane bir şekilde kalkınmaya odaklanmaktır. Zaman Çin'in lehine işliyor ve Çin yeterli stratejik kararlılık ve stratejik sabır göstermelidir. Spesifik olarak, Çin'in önümüzdeki on yıldaki stratejisi "hegemonya peşinde koşturmak, piyasaları istikrara kavuşturmak ve ortak faydaları takip etmek" ilkesine bağlı kalmalıdır. "Hegemonya peşinde olmamak" iki temel anlama sahiptir. Birincisi, küresel hegemonya için ABD'nin yerine geçmeye çalışmamak anlamına gelir. Çünkü böyle bir şey uygun, yararlı ve arzu edilen bir durum değildir. İkincisi, "G2 yönetimi"ne (ABD ile birlikte dünyanın ortak yönetimi) girilmemesi anlamına gelir. Sözde "Çin-ABD ortak yönetimi"nin özü, ABD'nin hakim olduğu dünya düzenini sürdürmek, Çin'in ise yalnızca ABD'nin gücünü tamamlayıcı bir rol oynaması ve ABD'nin dünyayı yönetmesine yardımcı olmasıdır. Bu, nihayetinde Çin'in ABD tarafından kontrol altına alınmasına yol açabilir. "Piyasaları istikrara kavuşturmak", "Asya" düzenini kurmak, teknoloji ve sermaye piyasalarını istikrara kavuşturmak ve 2 milyar ila 2,5 milyarlık bir nüfusu kapsayan 'Asya' pazarında Çin liderliğindeki bölgesel bir ekonomik düzen oluşturmak anlamına gelir. "Ortak faydaları takip etmek", fikirlerin, bilginin, bilimin ve teknolojinin yaratılmasına ve paylaşılmasına odaklanır. Özü, uzun vadeli ve istikrarlı büyümeyi dünyanın tüm ülkelerinin halklarıyla paylaşmaktır. 🌸